

Unterstadt

Od iste autorice
Mjesečari

Ivana Šojat-Kučí
Unterstadt

Fraktura

Copyright © Ivana Šojat-Kučić i Fraktura 2009.

Sva prava pridržana. Ni jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

All rights are represented by Fraktura, Croatia.

ISBN 978-953-266-116-3

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 720048

Ne znam zašto sam se tog petka po povratku s posla oko tri sata počela užurbano pakirati, nasumično trpati odjeću u kufer s kotačićima koji je još od posljednjeg posjeta Beču prašnjav čučao ispod prozora. Ne znam zašto sam naposljetku ipak odlučila sjesti na taj vlak koji već godinama s prvog perona, uvijek u sedamnaest i pet polazi iz Zagreba prema Osijeku. Samo sat, sat i pol prije debeljuškastom i pupastom baroknom anđelčiću iz neke zagorske župne crkve lijepila sam otpalu zlatnu tananu kožu koja se posvuda ljuštila, otkrivala drvenu podlogu koja me neodoljivo podsjećala da osušene mišiće mumija. Gladeći njegovu oblu, tustu stražnjicu, ni na trenutak nisam pomislila ni na mamu ni na Osijek. Doista, ne znam zašto sam to naposljetku učinila. Baš kao što nisam znala ni zašto sam prije desetak godina sasula u grlo šaku tableta za spavanje. Sjećam se doduše blagog i smirenog, gotovo ženskastog doktora Risjaka, koji mi se kao malenom goropadnom djetetu unosio u lice i ponavljao neka mu se slobodno otvorim, kažem što mi je. “Ništa mi nije”, ponavljala sam okrećući glavu od njega. Osjećala sam da mi silno smrdi iz usta, nisam mu htjela dahtati u lice. Bilo me stid i htjela sam povikati: “Niste mi dobro isprali želudac!” A on mi se uporno, kao da mu je onaj golemi nos lišen osjeta njuha, unosio u lice, ponavljao kako to “ništa” čovjeka ne može nagnati da zauvijek ode i ne vrati se. Naposljetku sam mu se zagledala ravno u oči i rekla: “Bilo mi je dosadno.”

A tog petka nije mi bilo dosadno. Umjesto trčanja na vlak mogla sam sjesti za crtaći stol, čitav vikend mrljati olovkom po papiru, ili uzeti kakvu knjigu, provesti tri dana u vodoravnom položaju, zatvoriti prozore, upaliti ventilator i ne slušati svijet, zavući se u sebe kao u debelu kartonsku kutiju.

Ne znam zašto sam sjela na taj vlak. Ne vjerujem u paranormalno, premda su me nekoć istinski plašili duhovi koji su posjećivali baku u njezinu sobičku gotovo čitavu godinu prije njezine smrti. Pa ipak, ne vjerujem da sam išta osjetila, da mi je neki nezemaljski glas prišapnuo na uho da će mama umrijeti baš dok budem sjedila u vlaku, negdje iza Koprivnice, kada neupućeni putnici pomisle da se vraćaju odakle su i krenuli.

A mama je uistinu umrla tog petka dok sam sjedila u zagušljivom kupeu vlaka koji se četiri sata drndao od Zagreba do Osijeka. Sjedila sam u kupeu i trnula mi je stražnjica, u krilu mi je ležala križaljka, čija sam prazna polja popunjavala grbavim slovima. Zbog vlaka i njegove neprekidne trešnje. Zbog ljeta koje je te 1999. odlučilo zaskočiti proljeće, zbog kojega su mi se ruke znojile i olovka klizila između prstiju. Ispod obrva sam povremeno pogledavala starca koji je kunjao nasuprot meni, glave naslonjene na prljavi žućkasti zastor koji se njihao i povremeno mu zaklanjao lice. Usta su mu bila otvorena i niz kut usana curila mu je slina. Bio je žut, koščat, masne, sjedinama prošarane kose začesljane unatrag. Pomislila sam na Breugela i one jadnike raštrkane po njegovim slikama. Doimao se tako jadno i smrdljivo. Zato sam podvlačila noge pod sjedalo, da me slučajno ne dodirne vrhovima svojih ofucanih, valjda nikada laštenih cipela. Pokraj mene, sjedalo dalje, sjedila je starica koja je neprestano krivila usta i jezikom se igrala zubalom koje je škljocalo. Povremeno bih je pogledala krajičkom oka. Umirala sam

od želje da joj kažem: “Gospodo, molim vas, prestanite! Živcirate me! Iščupat ću vam to zubalo i baciti ga kroz prozor!” No ništa joj nisam rekla. Samo mi se donja vilica grčila, a usta skupljala u ravnu, ukočenu crtu. U jednom trenutku pogledi su nam se susreli. Bože! Lica staraca s vremenom se gužvaju kao voštani papir, pomislila sam. Zagledala sam se u njezine modre oči. Starica, koja će se poslije predstaviti kao baka Marica, nasmiješila mi se. I oči su joj zaiskrile, na trenutak su izgledale barem trideset godina mlade od ostatka pogrbljenog i naboranog tijela. U jednom jedinom treptaju na pamet su mi pale one gluposti o ledenim, proračunato-inteligentnim plavim očima. I baka i mama imale su plave oči, gotovo jednake nijanse, no istodobno su se razlikovale kao nebo i zemlja. U bakinim se očima moglo sve pročitati. Tuga bi ih zastirala sivim zastorima, a bijes kao da je u njima palio kričavo-modre žarulje. Ako su oči prozori duše, onda je bakina duša, vječno nalakćena poput znatiželjne žene, bdjela nad svojim neprestano širom otvorenim prozorima. Za razliku od nje, mama kao da nije imala dušu. Njezine su oči uvijek bile vodenasto, tupo modre. Onaj bakin Bog kao da je s maminim očima pretjerao, načinio mrvicu prevelike proreze, pa ih učinio buljavima, tupima, ravnodušnima prema svemu. Kratko sam zažmirila i pred očima mi se, u mraku ispod sklopljenih vjeđa ukazao ravnodušan, blago teleći pogled moje majke, koja sve i svakog bezizražajno gleda kao čovjek koji kroz prozor provjerava treba li ponijeti kišobran. Koji svijet zamjećuje samo ako mu se s nebeskoga svoda cijedi voda.

Misleći da želim zapodjenuti razgovor, baka Marica se predstavila, počela kukati o pretoplome vremenu, suši koja joj hara retfalačkim vrtom, o svojim zagrebačkim unucima i kćeri koja se nakon studija nije vratila kući, nego se udala za nekog, dakako finog Agramera.

Postajala sam sve nervoznija, ali ne zbog mame. Nisam

znala da umire. Nisam osjetila ništa u sedam sati i dvadeset pet minuta. Baš ništa. A tada je umrla. Zapravo me živcirala činjenica, to potihoguranje pod nos, upiranje prstom u činjenicu da ste u provinciju došli, da se u nju i vraćate. To prokletu, usporeno, četverosatno drndanje u vlaku koji vonja, zaustavlja se “pokraj svake žute kuće”, kako su govorile bake, koji kao da vam želi pokazati koliko ste daleko od svega.

Sjetila sam se sebe kada sam se s nepunih devetnaest iskrcala na glavnome zagrebačkom kolodvoru, kada sam ispred sebe ugledala prostrani krak Lenucijeve potkove i pomislila, Bože, ovdje svi vide da nisam odavde! Bilo me gotovo stid što riječi žvačem kao žvake, što se ulicama vučem polagano, kao da gmižem kroz ljepljivu izoranu crnicu. Poslije me prošlo. Zaboravila sam taj prvi osjećaj, dojam da mi “provincija” vrišti s čela. No tada, u tom vlaku, sjetila sam se svega i uhvatila me nervoza. Ne, nisam ni pomišljala na mamu.

Bila sam uvjerena da stara Jofezina pretjeruje u onom svom starački nepismenom pismu kitnjastih slova. Kažem starački nepismenom zato što stari ljudi kao da s vremenom zaborave interpunkcije, pa im se rečenice bez točki i zareza pretaču jedna u drugu, postaju neshvatljive, napisane zbrda-zdola, baš kao i staračke misli. Znam da sam se nasmijala tom njezinu pismu, tim njezinim slovima nejednake veličine, koja su povremeno nalikovala na mlade grbave krumpiriće, te pomislila, Bože dragi, neću valjda jednoga dana biti kao ona. Starci pretjeruju s učtivostima, kao da se neprestano ispričavaju, zato što se već vide u ljesovima, zato što ne žele da itko o njima loše govori jednoga dana kada ih ne bude, kada budu živjeli još samo u riječima koje će živi o njima izreći. Povremeno, kada ih se nekim čudom sjete. Ako ih ne zaborave.

Zamišljala sam pogrbljenu frau Jozefinu orlovskoga nosa, osušenu i smežuranu staricu kojoj je tata negdje pred

smrt, prije gotovo dvadeset godina, rekao da će nas sve nadživjeti. Sve nas pokopati. Šalio se. Premda se više nije mogao smijati, jer rak mu je tada već proždirao zrak iz pluća. Zamišljala sam je kako se muči s kemijskom olovkom, krivi usta, mršti se, kako me pismom pokušava dozvati, smekšati, namamiti kući, mami. Zamišljala sam je kako zadovoljno kima kao plišani psić na naslonu stražnjeg sjedala automobila i piše ono cifrano, meni pretjerano: “Majčica ti umire srce moje drago draga moja Katarinice Ketii.” Kako piše tu lavinu riječi bez zareza, bez ijedne jedine točke. Zamišljala sam njezine kvrgave prste kako na sve moguće načine pokušavaju ščepati olovku koja im se otima, klizi, drhti po papiru i ispisuje smiješna, neujednačena slova. Smiješna je, premda tragična, ta činjenica da u vlaku gotovo uopće nisam ni pomislila na mamu. Razmišljala sam o frau Jozefini, o frau Milostivi, kako ju je tata u šali zvao.

Kada sam nakon devet navečer utrnule stražnjice konačno izašla iz vlaka, nebo je već bilo crno. Nije bilo zvijezda. Sve je iznad mene nalikovalo na crni gusti pliš koji je obasjan uličnom rasvjetom svjetlucao kao krzno crnog baskervilleskog psa. Zapuhnuo me sladunjavi miris mladoga svibnja. Nanjušila sam zumbule i nasmiješila se. Sjetila sam se bake i njezinih zumbula kao procesija načičkanih uz stazu od opeke ispred ulaza u kuću. Nesvjesno sam se nasmiješila kao da u daljini vidim dragoga dobromjernog poznanika koji mi prilazi i smiješi se. A nisam prepoznala grad koji mi se na trenutak nasmiješio zumbulima. Sve je nekako bilo drukčije, za dlaku promijenjeno, kao blago pomaknuto u stranu. Pokraj kolodvora više nije bilo one samoposluge u kojoj su studenti i nogometni navijači prije odlaska na studij ili povratka kući ispijali piva pa se klatili i povraćali po vlakovima. Premda sam na televiziji vidjela kako gori, pogođena valjda višecijevnim bacačem, ipak me zaprepastila praznina, izostanak

nečega što je nekoć bilo tu. Na trenutak sam zastala, položila putnu torbu na kaldrmu od žute glatke opeke i gledala tu prazninu u prostoru. Mislim da su mi usta bila otvorena, blago, u čudu. Mislim da sam nakratko zaboravila disati. Iz džepa sam izvadila kutiju cigareta i pripalila jednu. Obavio me plavičasti oblak, zbog kojeg više nisam mogla namirisati grad. Pomislila sam na baku, baku Klaru, koja bi mi sigurno iščupala cigaretu iz usta, bacila je i zgazila te mi rekla: "Fine frajle ne puše!" Sigurno bi mi lanula i nešto o Greti, o crnoj ovci fine bakine obitelji, koja je negdje pred rat počela nositi hlače i pušiti na muštiklu. Nasmiješila sam se baki, koja je prije dvadeset godina zaboravila disati i odsanjala u smrt. Jednog ću je dana naslikati, na šperploči, u ulju, pomislila sam. Slika mora biti čvrsta i postojana poput bake, koja je čak i u svojim šlinganim bijelim spavaćicama uvijek izgledala kao da ju je onaj njezin Svevišnji isklesao iz granita.

Prvo sam pomislila kako ću Radićevom ulicom otići do tramvajske postaje i odvesti se do Donjega grada, no onda mi je palo na pamet da je mama u bolnici, da je kuća prazna, a ja nemam ključ. Sjetila sam se da je mama bila na poslu kada sam prije osamnaest godina otišla u Zagreb, da sam ključ bijesno ostavila ispod otirača. Demonstrativno sam mami, koje nije bilo da vidi kako odlazim, htjela dočarati, pokazati da sam zauvijek iza sebe zalupila vratima kuće, koja je ostala prazna. Čista, ali prazna.

Zato sam se zaputila prema Divaltovoj, dvorišnome kućerku u kojemu je Jozefina pisala grbava slova i rečenice bez interpunkcijskih znakova.

Vukla sam se mračnom, nikad pošteno osvijetljenom ulicom koja se uz prugu protezala sve do Klajnovе. Pomislila sam: ništa se nije promijenilo, ova mi ulica i dalje ulijeva strah. Pomislila sam kako je rat došao i prošao, kako je sve zapravo ostalo isto, kako je grad poput tvrdoglava starca nastavio svojim putem, vratio se starim

navikama. No zatim sam vidjela da se na nekim zamračanim kućama umjesto prozorskih stakala još uvijek klata loše prilijepljeni najloni. Zagledala sam se u te ratne ožiljke iz sirotinjske perspektive: neke su obitelji iz rata izrasle u dinastije i carstva, a neke, valjda nesnalažljive, nemaju novca da, ni nakon osam godina, najlone zamijene staklima. Vidjela sam zvjezdolike ožiljke na pročeljima u koje se zavlačila vlaga neba, koje u jesen nema milosti. Kroz porazbijana podrumna okna kuće su u mene pljesnivo dahtale. Pomislila sam da će me netko ili nešto ščepati za noge iz tog dubljeg, pljesnivog mraka, pa sam požurila, zadihala se. Gotovo sam trčala sve do Divalentove.

Kroz kolni ulaz, natrulu, nekoć valjda gordu drvenu kapiju koja se zbog truleži i zahrđalih šarki više nije mogla zatvoriti, ušla sam u dvorište popločeno opekama koje je Jozefina dijelila s još četiri ili pet obitelji. Dvorište je bilo isto – grdoba sklepanih kućeraka okružena cvijetnjacima, ružama, zumbulima i tratinčicama, šarenim stvarima kojima se ljudi trude kamuflirati bijedu. Doista, sve je bilo isto, i mrak i zvukovi iz kuća, škripa pokušava i zveket posuda koje netko pere u vajngli. Samo se u dnu tog mraka u međuvremenu nagomilalo još više otpada, čitavo brdo napuklih latora, zahodskih daski, otucanih šerpi, iskrivljenih bicikala, starih dječjih kolica koja su davno zaboravila svoju svrhu. Nasmiješila sam se tom brdu nepotrebnih, davno mrtvih stvari od kojih starci na rubu života grade trodimenzionalne mrtve prirode i ponavljaju “Možda će nam dobro doći.”

Zastala sam ispred Jozefinine kućice zavijene u mrak. Već sam pomislila da je nekamo otišla, da tumara po mraku, da je pod stare dane poludjela i više se ne ponaša kako joj priliči, a onda sam se sjetila da je Jozefina jedini prozor na svojoj kući oduvijek zastirala debelim tamnozelenim platnom, da joj ljudi ne zure u sobu, i da nikada nije palila više od jedne žarulje. Zbog štednje. Sjetila sam

se da joj je kuća mračna zato što je sklopila ono svoje jedino, mrenom zamućeno oko. Pokucala sam, no nitko mi nije otvorio. Pritisnula sam kvaku i vrata su se tiho sama otvorila. Kao da ih je pogurao propuh. Ili rame nekoga kog nisam vidjela. Tiho sam se provukla kroz predsoblje uzano kao kocka i ušla u onu jedinu sobicu, koja je Jozefini bila i kuhinja i dnevni boravak. Pokraj svjetiljke nalik na gljivu od mliječnoga stakla, Jozefina je pogurena sjedila u naslonjaču prekrivenom kukičanom crnom prostirkom i zurila u zid. U onu bakinu Blaženu Djevicu koju joj je nakon smrti bake Klare, protiv moje volje darovala mama. Dok sam iz mraka s vrata sobička zurila čas u Jozefinu svedenu na upitnik, čas u sliku Bogorodice sklopljenih ruku koja zuri u daljinu, na pamet mi je palo koliko sam bila bijesna na mamu zbog prese-ljenja te slike iz našega potkrovlja u vlagu Jozefinine sobe. Tad mi se činilo kako se mama pokušava brže-bolje zauvi-jek riješiti bake, da je poput izlizanog, ofucanog pokušaja pokušava jednom za svagda izbaciti iz kuće, zaključati je u nešto izvan mog dosega, baš kao i bakine fotografije, koje je pobacala u kartonsku kutiju i nekamo ih sakrila.

Namrštila sam se i osjetila kako mi se obrazi žare, kako mi se bijes iznova vraća kao usijani vjetar koji u plimnim valovima nasrće i odlazi. Stisak ruke kojom sam pritiskala mesinganu kvaku tada je popustio i ona je za-škripala. Jozefina je poskočila u naslonjaču i pogledala me. Lice joj je bilo vlažno, caklilo se obasjano svjetlošću one svjetleće gljive. Izgledala je kao da je utrčala u kuću bježeći od oluje koja ju je zatekla u dnu dvorišta.

“Dobra večer, frau Jozefina”, samo sam promucala kao maleno dijete.

“Katarina”, jedva je frfljala bezuba Jozefina. Zvučala je kao da se bori s golemom griz-knedlom koja joj je za-pela u grlu i ne dopušta joj da diše.

“Što je?” glupo sam lanula u dah, spuštajući torbu na pod.

Jozefina je šmrcala. Iz džepa pregače izvukla je maramicu i počela brisati nos. Oduvijek sam se pitala zašto frau Milostiva kad god plače briše nos, a ne oči. Zbog tog sam se i tada gotovo nasmijala, gotovo prasnula u smijeh.

“Ma-ri-ja”, gorko jecajući, razbijala je ime moje majke na slogove. “Mama je... umrla. Nema mame, Katarina!”

Vičući je izbacila posljednje rečenice iz sebe kao lavinu. Kao da se oslobađa. Zgranuto sam je gledala. Znam da su mi oči bile velike, glomazne. Na pamet su mi pali oni blesavi, patetični hipi-filmovi u kojima konačno oslobođeni protagonisti goli trče u susret razularenom vjetru, šire ruke i viču. Kao da su slobodni. Kao da su ih golotinja i dreka konačno oslobodile i usrećile. Jozefina je bila uzrujana, a ja sam samo upitala: “Kad, kada je umrla?”

Zaprepašteno me pogledala. Valjda je očekivala da ću ipak zaplakati, da ću puknuti, da će se u meni nešto prelomiti i da ću ispustiti krik, početi čupati kosu, pasti na koljena. Znam da je to očekivala, potajno se nadala.

“Danas, oko sedam i dvadeset ili dvadeset pet. Da, sedam i dvadeset pet”, raširila je oči, koje su izgledale poput špekula. S tim staklastim očima i obješenih obraza Jozefina je nalikovala na staroga hrčka. Da nije imala onaj ogromni kukasti nos, Jozefina bi stvarno izgledala kao stari hrčak, tata hrčak iz dječjih slikovnica koji svojim malim hrčcima zavaljen u naslonjač u podzemnome stanu s kaminom čita bajke.

“Od čega? Od čega je umrla?” upitala sam, ravnodušno prilazeći otomanu preko puta Jozefine. Sjela sam polako, kao na jaja, i jasno osjetila oprugu koja mi se kroz izlizani mebl-štof zabila u stražnjicu.

Jozefina se smirila kao da sam joj opalila pljusku.

“Znaš da je bila šećeraš i da je imala visoki tlak. Znaš to?” Zagledala mi se u oči kao da ih stvarno vidi, kao da se može istinski u njih zabiti, probosti me pogledom. Premda sam znala da me vidi kao kroz maglu, zbog mreine, koja je Jozefini odavno nametnula svijet koji izgleda kao da ga gleda kroz mliječno staklo.

Samo sam kimnula. Znala sam sve to. Znala sam i da se mama nije obazirala na liječnička upozorenja, jer i visoki tlak i šećer zaskočili su je još dok sam išla u gimnaziju. Za njih sam isprva krivila ujaka Antuna, koji se jednoga dana odlučio vratiti mrtav iz Argentine, a zatim i tatu, koji je digao ruke i nije se pretjerano trsio u borbi protiv raka.

“Onda ju je udario moždani. Moždani udar. Jedan pa drugi, a zatim i treći. Posljednji. On ju je ubio. Tako su mi rekli. Danas poslijepodne otišla sam je posjetiti. Nosi-la sam joj sok. Onaj gusti, od breskve, Marija je voljela breskve. I sok. A ponijela sam i malo naranči. Naranče su zdrave. Da, eto”, širila je Jozefina ruke, a ja sam joj se zagledala u smežurane prste kvrgave kao staro granje. Pitala sam se kako uopće može pomicati ruke. Izgledala je mumificirano, kao da joj je netko preko kostiju navukao preveliku osušenu kožu koja se gužvala i nabirala. Znala sam da će se sad raspričati, nadugo i naširoko govoriti i o najbanalnijim detaljima koji nikoga ne zanimaju, no kojima ona kao da je htjela pokazati da sve zamjećuje i svega se sjeća. Zato sam uzdahnula kao da se prepuštam sudbini, kao da sam izgubila svaku volju i želju.

“Ali nisu me pustili u sobu. Došla sam oko pet, da, bilo je oko pet sati. Vrijeme posjeta, ne puste te oni da dođeš kad hoćeš, samo u određeno vrijeme. Nisu me pustili. Rekli su da je Marija tog jutra doživjela novi moždani udar, da nije pri svijesti. Pitala sam ih hoće li biti sve u

redu. Rekli su da ne znaju.” Jozefina je pogledala Bogorodicu u zanosu i prekrížila se. “Rekla sam da ću ostaviti sok i naranče, pa neka joj lijepo sve to daju kad se osvijesti. Sestra nije htjela ništa uzeti, rekla je da ne treba. Bilo mi je to doduše čudno, ali sam se ipak nadala da će sve dobro proći.”

“Kako treći? Kad su je pogodila prethodna dva udara?” Nisam se obazirala na opsežnu priču o narančama i gustome soku. Sjetila sam se kako sam kao dijete moždane udare, o kojima su moji potihom govorili za kuhinjskim stolom, zamišljala kao kamenje koje pada s neba i nasumično pogađa ljude bez obzira na dob i zdravstveno stanje. Sjetila sam se kako se zbog moždanog udara susjede Štefice više od tjedan dana nisam usuđivala izaći. Bilo mi je pet godina i nisam željela da me pokosi kamen koji je pogodio Šteficu na dvorištu dok je s užeta skupljala rublje i u košari ga unosila u kuću.

“Prvi ju je pogodio u snu”, uzdahnula je Jozefina kolutajući očima. “Nije ni znala što joj se dogodilo dok nije sjela ispred zrcala i vidjela da su joj usta iskrivljena, a lijeva ruka kao oduzeta. Malo je vukla i lijevu nogu, a mjesecima je teško govorila. Neke riječi jednostavno nije mogla izgovoriti. Zabrinula sam se za nju. Zato sam je svaki dan i obilazila. Bože dragi!” povikala je ponovo se prekríživši. “Ja, babetina, obilazila sam nju onako mladu. A mlada je bila, tvoja mama. Znaš. Hvala bogu da sam došla, prije petnaest dana. Mama ti je ležala u dvorištu, pokraj višnje. Ne znam što je tamo radila, možda je išla u šupu, po motiku, da okopa zemlju za zumbule. Pogodio ju je drugi moždani. Jako ju je, fest pogodio. Više nije mogla govoriti, ni hodati. Nije me više mogla ni prepoznati. Kad su je odvezli u bolnicu, kad sam je došla posjetiti, samo me gledala kao da je preplašena. Kao da ju je strah nepoznate žene. Grozno je izgledala. To više nije

bila ona. Zato sam ti pisala. Morala sam, Katarina. Morala sam te pozvati da dođeš, da još jednom vidiš mamu.”

Jozefina je ponovo počela plakati, mahnito brisati nos, otirati ga rupčićem koji je već bio posve vlažan, namočen i lijepio joj se za prste.

“Trebala sam ti ranije pisati”, ridala je i tijelo joj je podrhtavalo kao da ju je netko šćepao za ramena i nemi-lice protresao. “Nisi vidjela mamu. Zakasnila si. Zbog mene.”

Poželjela sam prići joj, kleknuti pokraj naslonjača i zagrliti je. Izgledala je tako jadno, krhko i lomno, tako bespomoćno. Artritisom iskrivljena Jozefina, koja će za koji dan pokopati i posljednju osobu koju je istinski poznavala. No nisam joj prišla. Kao da nisam imala noge koje bi me odnijele do nje. Samo sam se nježnije zagledala u njezino izborano lice i oči, koje su od slanih suza postajale sve crvenije.

“Nisi ti ništa kriva”, samo sam šaputala kao ptici koju ne želim otjerati bukom neumjerena glasa. “Takva je sudbina. Nitko nije kriv. Nitko nije znao”, tješila sam je. Naposljetku sam ispružila ruku, pridigla se s otomana i vrhovima prstiju dodirnula joj koljena. Ne znam zašto. Jozefina se iznenada trgnula, poskočila i zaprepašteno mi se zagledala u lice. Preplašio me njezin trzaj, pa sam kao opečena povukla ruku i pala na stražnjicu. Opruge su zaškripale pod mojom težinom, kao da će se čitav otoman raspasti.

“Vremena, imaš još vremena!” Gledala me pogledom preparirane ptice, a ja sam, zatečena, samo maloumno slijegala ramenima. “Čula sam da po novome pokojnike ostavljaju u bolničkoj postelji i po šest sati. Imaš je još vremena vidjeti! Koliko je sati?”

Nisam potpuno razumjela, zapravo uopće nisam razu-

mjela o čemu govori, pa sam pogledala na sat. Bilo je već deset sati i nekoliko minuta. To sam joj i rekla.

“Imaš vremena! Požuri, Kati, trči! Još možeš vidjeti mamu!” dahtala je kao da trči zajedno sa mnom, pretčava preko škripavog i trulog Šećeranskog mosta ispod kojega gmižu masni i smrdljivi vlakovi. Valjda je mislila da mi je to posljednja prilika da vidim mamu, koja još izgleda kao da je živa, kao da će svakoga trena otvoriti oči.

“Neću”, promrsila sam.

Jozefini su oči skoro ispale iz duplji. Već sam ih zamisljala kako se kotrljaju preko linoleuma koji je prekrivao pod od nabijene zemlje, zapleću se u rese krpara koje su staricu zimi grijale i čuvale od vlage. Valjda je i ona znala, ili barem načula da mrtvi nakon hladnjače izgledaju sasvim drukčije i strano. Da se na njima točno vidi da su prazni kao ukleta kuća iz koje su se iselili stanovari. Valjda me htjela poštediti prazne mamine ljušture. Nije znala da me nema čega poštediti. Za mene je mama uvijek bila prazna ljuštura.

“Neću”, ponovila sam nešto blažim glasom. “Idem kući. Moram se odmoriti. Sutra ću se pobrinuti za sve.”

Nevoljko, kao da su joj svi brodovi potonuli, Jozefina se zavalila u naslonjač i položila ruke na drvene naslone za ruke. I dalje me gledala pogledom preparirane ptice.

“Imaš ključ?” nije reagirala. “Imaš ključ? Ja nemam. Ne znam kako ću ući ako ni ti nemaš ključ.”

Upitno sam zurila u nju. Samo je kimnula. Na trenutak smo obje šutjele, a zatim je ona ustala. Koljena su joj pucketala i škrgutala dok je ustajala, kao da će se raspasti. Prišla je kuhinjskom elementu, otvorila ladicu i iz nje izvadila ključeve u žučkastoj futroli. Bila je to futrola od skaja koja se pritisne sa strane, pa ispadnu ključevi pričvršćeni za lančić. Prepoznala sam je, bila je to mamina futrola. Po njoj sam uvijek znala da upravo mama stoji ispred vrata. Zato što je zveckala.

“Evo”, samo je rekla pružajući ruku i prilazeći mi.

“Idem.” Zaputila sam se prema vratima, prošla pokraj Jozefine, koja je vonjala na naftalin, i uzela torbu koja je ležala pokraj vrata. “Hvala ti što si mi javila.”

Izašla sam u potpuni mrak, u podmuklu hladnoću koja se tijekom proljeća uspinje iz tla prema nebu kada zađe sunce, ako nema oblaka. Zrak kao da je stajao natopljen, omamljen zumbulima. Putem nisam nikoga srela, nije bilo ni žive duše. Samo su u daljini lajali psi i čula se škripa. Kao da netko ostarjelim čekrkom izvlači teško vjedro vode iz bunara. Već sam bila došla do željezničkog mosta kada me obuzeo silovit, paničan strah od kuće koja će me dočekati prazna, ustajala, možda napućena bestjelesnim ljudima koje je baka vidala prije smrti. Zato sam se okrenula i potrčala natrag, prema Jozefininoj kući.

Raspletene duge i sijede kose, Jozefina se u bijeloj spavaćici već “podapirala” prije odlaska na počinak. Htjela sam joj reći da me podsjeća na baku, da je gotovo ista kao moja baka, samo da nema tako velik i kukast nos. Nisam joj to rekla, samo sam joj se nasmiješila.

“Strah me”, promucala sam kriveći lice u grimasu koja se mogla protumačiti kao isprika što smetam.

“Čega te strah?”

“Kuće. Strah me kuće. Prazna je.” Mahala sam rukama. Bilo me stid što se kao žena od trideset šest godina nisam uspjela osloboditi djetinjih strahova, glupe panike pred mrakom i samoćom. “Hoćeš li, molim te, poći sa mnom? Prespavati u kući? Barem noćas. Hoćeš li?”

Kimnula je i bez riječi se vratila u polumrak svoje izbe. Ušla sam u predsoblje i čekala da se ponovo odjene. Iz sobe je dopirao miris sapuna koji vodu u lavoru pretvara u razrijeđeno mlijeko. Dugo joj je trebalo da se spremi kako bismo konačno krenule. To mi je gotovo išlo na živce, baš kao i njezino šepanje ulicom i stenjanje gotovo pri svakom koraku. Žalila se na kukove i koljena. “Netko

bi mi ih trebao podmazati”, ponavljala je u šali. Valjda je osjećala da me živcira njezina sporost. Premda sam isprva šutjela.

Prije no što će zakoračiti i stupiti na prvu stubu željezničkoga mosta, Jozefina se kratko zagledala u nebo. Zastala sam, odložila putnu torbu na tlo i već sam htjela zacoktati, pobuniti se što zastaje. No Jozefina je tad uzdahnula i rekla:

“Bog joj je ispunio želju.” Ovlaš se prekrížila. “Htjela je umrijeti u svibnju. Govorila je da je to najljepši mjesec za umiranje. Zato što su pljuskovi već prošli, a cvijeće je u punom cvatu. Žalosno je mrtve pokapati u vodu, u blato i kaljužu...” Ponovo je uzdisala.

“Tko je to želio?” upitala sam kao maloumna.

“Pa Marija, tvoja majka, ona je to htjela. Rekla mi je da joj je možda najgore od svega bilo Antuna, tvog ujaka, položiti u ono blato. Bio je listopad, sjećaš se?” pogledala me kao da provjerava pratim li je.

Samo sam kimnula.

“Ja sam joj rekla neka ne govori gluposti, da što to meni govori. Ponavljala sam da ću ja ionako dobrono prije nje poći Bogu na istinu. A kao da je znala... Stjepan, Stjepan se šalio da ću ih sve pokopati”, uzdahnula je. Ponovo je zaplakala, kao da se grozno kaje zbog nečeg što je učinila. Prišla sam joj i poljubila je. Gotovo sam pala preko torbe i opsovala. Jozefina je ponovo obrisala nos umjesto očiju i zaputila se prema daščanome mostu, koji je cicao i stenjao pod našim nogama. Nasred mosta obuzela me panika, htjela sam leći potrbuške i početi puzati do suprotnog stubišta. Bilo me strah da će daske puknuti i da ćemo pasti u još dublji mrak, u kojemu se nije baš ništa naziralo.

“Je li ovo sigurno?” samo sam naposljetku promucala. Nisam se usuđivala ni pomaknuti glavu i pogledati Jozefinu.

“Pa valjda je. Ljudi ovuda svaki dan prolaze.” Mislim da je ravnodušno slegnula ramenima, kao da joj je svejedno. A ja sam otrčala do sljedećih stuba, gdje sam čekala Milostivu, koja je plazila kao puž. Činilo mi se da ću je tako čekati čitavu vječnost, pa sam posegnula u džep i izvukla kutiju cigareta. Htjela sam pripaliti jednu, no predomislila sam se. Polako, ali ujednačeno i uporno, Jozefina mi je ipak prišla. A zatim je, kao da su za nju stube neka vrsta sudbonosnog raskrižja, ponovo zastala, gotovo se uspravila, potpuno izravnala grbava leđa i duboko uzdahнула.

“Bože, osjećaš li zumbule?!” gotovo je uskliknula i glas joj se poput zahrđalih čavlića zabijao u natrule daske mosta. “Marija je tako voljela zumbule!”

Nisam ništa rekla. U sebi sam se iščuđavala toj maminjoj romantičnoj strani. U moje se pamćenje nije urezalo ništa slično vezano uz mamu. Pamtila sam samo ona njezina odsječna i manijakalna “Obriši noge, nećeš takva u kuću!”, “Operi ruke!”, “Ne srči juhu!”, “Zar ćeš tako šlampava van?” Ondje, na vrhu onih stuba zavijenih u mrak, na trenutak sam se poput svrdla pokušala zabiti dublje u prošlost i ondje pronaći drukčiju, mekšu i nježniju mamu, no nisam uspjela. U ušima mi je samo i dalje odzvanjao njezin gotovo kreštav glas lišen svake emocije. Poput jeke su mi se vraćali samo prizori mame s kojekakvim krpama, mame koja se oznojena čela i masne kose bori za čist dom i besprijekornu obitelj.

Iz potpunog mraka naposljetku smo izašle u pošteno obasjanu Gupčevu ulicu, nakon koje sam uz putnu torbu za sobom vukla i Jozefinu, koju sam primila pod ruku. Polako smo, šepavo i rasklimano, oko pola jedanaest stigle i do moje nekadašnje ulice. Mirisala je na mahovinu. Dobro sam se sjećala tog mirisa. Sjetila sam se i debeljškaste i vječno rumene Snježane, s kojom sam nekoć, prije više od dvadeset pet godina ispod oluka strugala

mahovinu, koja nam se zavlačila ispod noktiju. Stvarno, pomislila sam, kao da sam stvarno, iz nekog inata izmišljala najprljavije igre samo da napakostim mami, koja mi je poslije, bijesna i grimizna u licu, četkicom trljala ruke i psovala kroza zube. Potiho, misleći da ne čujem kako psuje ko kočijaš. Jer u našoj se kući nije psovalo. Barem ne naglas.

Jedva sam napipala kvačicu kojom su se vrata zaključavala iznutra, a koju je davno instalirao tata kako ne bi bilo tko mogao ući u dvorište. Nalazila se na samome vrhu visoke, metalne, u plavo obojene ograde, tako da su je mogli podići i maknuti samo odrasli, i to dovoljno visoki. Zato sam tom kvačicom dugo izluđivala mamu, koja mi je morala otvarati vrata kada bih se vraćala kući. Sve negdje do šestog razreda, dok nisam dovoljno narasla da je sama podignem i otvorim vrata.

Svjetlost uličnih svjetiljki nije uspijevala preskočiti visoku zidanu dvorišnu ogradu, pa smo se Milostiva i ja ponovo zatekle u mraku. Kao dva šišmiša zastale smo na kapiji kako bi nam se oči privikle na promjenu svjetla, da ne padnemo preko neravnog tla od opeke. Dvorište je mirisalo na travu, na vlažnu koru voćki koje sam kao dijete uvijek zamišljala da se u mraku znoje od straha. Nisam namirisala zumbule. Zato sam glupo u mraku potražila Jozefinino bijelo lice i upitala:

“Zar mama više nije sadila zumbule?” Nisam se ni potrudila prikriti razočaranje.

“Rekla sam ti da je bila bolesna”, odgovorila je Jozefina gotovo srdito. “Ujutro ćeš vidjeti na što nalikuje travnjak. Više nije mogla ni kositi, a kamoli saditi cvijeće. Trava je do koljena. Vidjet ćeš. Ni voćke nisu orezane. Vidjet ćeš”, ponavljala je u nedogled, kao da recitira nešto što je u onome mraku neodoljivo podsjećalo na Poea.

Kad smo konačno prišle kući i kad sam otključala i otvorila ulazna vrata, predsoblje se ispred nas uzdizalo

kao crni zid. Najdublja gradacija mraka, poput mrklog mraka koji se iz kutova Rembrandtovih slika razlijeva u nešto mekše. Nasmijala sam se. Taj je kratki smijeh nalikovao na štucanje maloga djeteta.

“Što je?” zabezeknuto me upitala Jozefina, koja je kao i ja zurila u mrak gdje se baš ništa nije razabiralo, od kojeg bih odavno pobjegla da nisam znala da je prekidač lijevo, tik uz okvir vrata.

“Ma, sjetila sam se nečeg”, odmahнула sam rukom kao da nije važno, no zatim sam ipak rekla:

“Znaš kako je tata u šali znao reći paleći svjetlo kad bi se kuća zimi zamračila ‘Ovdje je mrak kao u srednjem vijeku’? Sjećaš se?”

“Ne”, samo je promrmljala. A ja sam se sjetila da je tata Jozefini zapravo rijetko bio smiješan. Da joj je počesto išao na živce iz nekog meni opskurnog razloga.

Upalila sam svjetlo i zaškiljala od siline svjetlosti. Kad sam ih ponovo otvorila, mogla sam samo zaključiti da je sve isto kao i prije osamnaest godina. Na vješalici pokraj ostakljenih kuhinjskih vrata bili su obješeni prastari muški crni kišobran, mamin blijedozeleni baloner i crna torba s kratkim ručkama koja je oblikom podsjećala na novčanik u kojemu su žene nekoć držale sitniš. Nedostajala je samo tatina jakna od žučkaste antilop-kože i bakin široki i mrki kaput neodređene, valjda tamnosive boje. Sve ostalo bilo je isto: žuti linoleum s kojega je od silnog brisanja odavno iščeznuo parket-uzorak, bijelo oličeni zidovi i crvenom uljanom bojom premazane stube koje su vodile do bakine sobe u potkrovlju. Odmah uz stubište nalazila su se kupaonička vrata. Po ugašenim žaruljicama na prekidačima pokraj vrata vidjela sam da je bojler isključen. Mama se dakle i dalje pridržavala svog iritantno nelogičnog pravila da se bojler uključuje samo sat vremena prije no što će prvi od ukućana otići na tuširanje prije spavanja. Da se ne troši struja. Premda joj je tata opeto-

vano pokušavao objasniti da se tako struja samo razbacuje. Mama je do smrti ostala tvrdoglavo uvjereni u ispravnost vlastitih odluka i zaključaka.

Jozefina je skrenula lijevo, u kuhinju. Uključila je svjetlo, svukla baloner i odložila ga na stolicu.

“Ja ću spavati na kauču u dnevnoj sobi”, samo je rekla i zaputila se prema prostoriji spojenoj s kuhinjom.

Kao da je nisam čula, poput mjesečara sam se zaputila prema stubištu. Uključila sam svjetlo i počela se uspinjati. Treća stuba zastenjala mi je pod stopalom, cijuknula kao miš uhvaćen u stupicu. Naježila sam se kao da je kroz mene prošao netko hladan i bez tijela. Podigla sam pogled prema bijelim vratima na koja se već uhvatila žuta patina vremena i zaključila kako mama već dugo nije ulazila u tu sobu. Paukovi su iznad vrata ispleli guste mreže, a na stube se priljepila prašina. Osjećala sam se kao da hodam preko krhkog i paučinastog prvog sloja prosinačkog snijega što ga razularena djeca sanjkama oru do asfalta.

Otvorila sam vrata i soba mi je bacila u lice težak miris starudije, kao da podriguje. Ondje je bake bilo samo u tragovima. Na krevetu više nije bilo šlingane, kao snijeg bijele posteljine. Samo kartonske kutije sa snopovima starih novina, pokraj kreveta je ležao moj stari bicikl bez prednjega kotača, nekakav stari usisavač, koturaljke, dvije ili tri velike šerpe za kuhanje pekmeza. Mama je bakinu sobu pretvorila u ropotarnicu, u čistilište za stvari koje bi jednoga dana, ne daj Bože, mogle zatrebati.

Zabolio me želudac. Ne znam koliko sam dugo stajala u nevjerici, pogledom prebirući po stvarima koje s bakom nisu imale nikakve veze, koje su je izgurale iz sobe i protjerale ni u što. A onda sam je ugledala, onu fotografiju koju mi je baka prvi put pokazala kada mi je bilo oko sedam ili osam godina. Ležala je na prašnjavom nahtkaslu, pokraj onog što je nekoć bilo mirisno bakino uzglavlje. Polako sam prišla i dohvatila okvir od crvenkasta, mislim

trešnjina drveta te rukavom obrisala prašinu ispod koje su se crno-bijeli svečano ukočeni likovi nazirali kao kroz gustu maglu. Prabaka Viktorija s majušnom bakom Klarom u krilu, pradjed Rudolf, bakine sestre Alojzija i Greta, brat Adolf. Svi ukočeni, kao umočeni u štirku, u fotografskom atelijeru kamo su građanske obitelji nekoć odlazile svake godine odjenuvši svečanu odjeću. Za uspomenu i dugo sjećanje. To se pisalo na poledini fotografija koje su se nekoć slale široj obitelji, kumovima i prijateljima raštrkanim diljem Austro-Ugarskog Carstva, a zatim i Kraljevine SHS. Nasmiješila sam se baki-bebi koja je iz majčina naručja blenula u fotografa.

* * *

Klara se, kako je i sama voljela reći, rodila u gluho doba, u vrijeme koje će tek sa zadržskom postati svjesno vlastite nesreće. U vrijeme koje se, zauzdano između dvije svjetske nesreće, iz petnih žila trudilo biti histerično veselo.

Tata Rudolf vratio se u ožujku, sa šrapnelom u stražnjici s nekog, valjda galicijskog fronta, iz rata o kojem se u kući govorilo samo kada bi tata “malo povukao” s kumom Francekom i kada bi se alkoholom okupani rat preselio u neodređene, gotovo nebeske dimenzije. Iste te godine, 1918., koja je razvojačenoj muškoj čeljadi ulijevala povjerenje da su zlo zatukli kundacima u blatu rovova, rodila se Klara, četvrto i posljednje dijete Meierovih, čije su obiteljske stjegove u osječku crnicu i glinu još sredinom devetnaestoga stoljeća zabili bavarski preci koji su u drevnu Panoniju prenijeli umijeća spravljanja piva i mesa sušenog u kobasice. Tata Rudolf nadao se sinu, da “najstariji sin Adolf ne ostane sam kao palac”, ponavljao je kao ispriku, napola u šali, kada bi se zanio i zaboravio da Klara ipak ima uši. Mama Viktorija potajno se pak